

Pauline Pels

'Juffrouwen met een rood-witten band om den arm'

Een beknopte geschiedenis van de Nederlandsche Vereeniging ter Behartiging van de Belangen der Jonge Meisjes

Nieuwe ontwikkelingen in de jeugdhulpverlening blijken soms voorlopers te hebben die veel ouder zijn dan we meestal denken. Al in 1884 werd er een organisatie opgericht die zich bezighield met hulpverlening specifiek gericht op meisjes. De methodiek van die organisatie, de *Nederlandsche Vereeniging ter Behartiging van de Belangen der Jonge Meisjes*, zouden we nu aanduiden met het modieuze 'vindplaatsgericht werken'. Meisjes die - vaak onvoorbereid - van het platteland naar de stad kwamen om daar werk te vinden, werden op het station opgewacht door vrouwen die hen wegwijs maakten en bemiddelden bij het vinden van onderdak en arbeid. Mede op initiatief van deze vereniging ontstonden later ook de bekende Maatschappelijk Advies en Inlichtingenbureaus.

In dit artikel schets ik op basis van archiefonderzoek en een interview met mevrouw Doorninck-Van Hasselt, actief vrijwilligster in de jaren dertig, een beeld van de geschiedenis en activiteiten van deze vroege vorm van meisjeshulpverlening.

Blanke slavinnenhandel

In 1877 werd in Genève het eerste congres van de *Abolitionische Federatie* gehouden (abolitionisten waren voorstanders van afschaffing van de slavernij). Op het congres kreeg ook de strijd van Josephine Butler tegen de reglementering inzake de prostitutie in Engeland veel aandacht. Tijdens de conferentie probeerde ze medestanders te vinden die in verschillende Europese landen haar actie tegen de 'handel in blanke slavinnen' wilden overnemen en ondersteunen.

Meisjes die naar de stad trokken of die alleen reisden vielen vaak in handen van mannen die een bordeel dreven of hen tot gedwongen prostitutie brachten. Butler wilde dat probleem bespreekbaar maken en aanpakken. Het congres was een van de eerste gelegenheden buiten Engeland waarbij voor het grote publiek het vraagstuk van de openbare zedelijkheid openlijk aan de orde werd gesteld. Tot dan werd aan de prostitutie stilzwijgend voorbijgegaan; er werd gedaan alsof men niet wist wat er zich in die wereld afspeelde. Niemand wilde dan ook de verantwoordelijkheid dragen voor de wantoestanden in de prostitutie. Vooral van vrouwen werd verwacht dat ze volkomen onkundig waren van wat haar zoveel ellende en lijden kon brengen. In de meeste landen heerste nog steeds de toestand waarover Josephine Butler ruim twintig jaar eerder in Oxford had geklaagd:

'Ik zag duidelijker dan ooit den hoogen muur van vooroordeelen, gebouwd op het fundament van den leugen, waarachter zich een wereld van droefheid, lijden, onrechtvaardigheden en misdaden verbergt, waarover men

maar niet moet spreken, zelfs niet mag fluisteren, en die naar mij toescheen door geen menselijke macht ooit zou kunnen bereikt en verlicht worden' (*Vijftig jaar vrouwenwerk* 1932, p.9).

Die muur werd in Engeland doorbroken door het optreden van deze vrouw.

Na afloop van het congres kwamen 22 dames uit zeven landen, waaronder Nederland, bijeen en besloten tot de oprichting van een internationale vereniging, de *Union Internationale des Amies de la Jeune Fille*. Hiermee kwam de eerste internationale vrouwenorganisatie tot stand met een internationaal centrum en nationale afdelingen. (*Vijftig jaar vrouwenwerk* 1932, p.11-12) Als symbool koos de organisatie voor een zevenpuntige ster.

Het doel van de vereniging was het beschermen van het jonge meisje dat eenzaam is of in gevaar verkeert, ongeacht haar nationaliteit, godsdienst, beroep of stand. In de beginperiode van de Union was het doel nog scherp afgebakend. De oprichtsters streefden naar een persoonlijke benadering om ten bate van de jonge vrouwen, als zijnde vriendinnen, een netwerk van bescherming over de hele wereld te spannen. De grondslag van de vereniging was: 'Diént elkander door de liefde'. Het christelijk geloof vormde de inspiratiebron:

'Indien de liefde van Christus niet in onze harten heerscht, kunnen wij geen leden zijn, die leven voor het heil der jonge meisjes. Het is ons gebleken onmogelijk te zijn, te werken met degenen, die zich niet op hetzelfde Christelijke standpunt plaatsen als wij; daarom hebben wij ons in onze nationale statuten op dit punt duidelijk uitgesproken' (*Vijftig jaar vrouwenwerk* 1932, p.19).

Doelgroep van de Union waren vooral meisjes die het ouderlijk huis, en soms ook hun land, verlieten of moesten verlaten om geld te verdienen. Onder hen waren ook meisjes die los van bestaande conventies een

zelfstandig bestaan wilden opbouwen. Veel meisjes kwamen van het platteland en trokken naar de stad. Ze waren onzeker over wat hun te wachten stond en hadden geen flauw benul van het 'wilde' leven in de grote stad. Zeker de meisjes die uit beschermde gezinnen kwamen, raakten gemakkelijk in de problemen. Nogal wat meisjes leidden een ongelukkig leven in de stad, omdat ze uitgebuit of zelfs misbruikt werden door hun werkgever.

Nederlandse Vereniging ter Bescherming van Meisjes

De basis voor de Nederlandse tak van de Union lag bij de *Zusterkring*. Dit was een groep van gelovigen in Utrecht die bestond van 1878 tot 1882. De leden van de Zusterkring kwamen eens in de maand bijeen om over Gods Woord te spreken en in het gebed de belangen te bepleiten van hun gezinnen en van degenen met wie zij door hun werk van 'reddende liefde' in aanraking kwamen. (*Vijftig jaar vrouwenwerk* 1932, p.16) In 1881 hoorden leden van de Zusterkring van het bestaan van de 'Union Internationale des Amies de la Jeune Fille'. De Zusterkring achtte het noodzakelijk om ook voor het Hollandse meisje 'voorkomend werk' te creëren, om zo de meisjes te beschermen tegen de gevaren die hun bedreigden. In 1882 richtte de Zusterkring de Nederlandse afdeling van de Union op en noemde die *Vereeniging ter Bescherming van Meisjes*. Later werd deze naam veranderd in *Nederlandsche Vereeniging ter Behartiging van de Belangen der Jonge Meisjes*. Meestal werd de vereniging kortweg naar de internationale organisatie 'Union' genoemd.

De Union werd opgericht in de periode dat ook de vrouwenverenigingen opkwamen. Deze richtten zich voornamelijk op de vrouwenarbeid, maar besteedden ook steeds meer aandacht aan de maatschappelijke positie van de vrouw. Hoewel al vele vrouwen uit de burgerij liefdadig werk verrichtten, was niet iedereen het ermee eens dat vrouwen

zulk werk deden in de vorm van het Union-werk waarbij geen mannen betrokken waren. Niettemin liep het ledental van de Nederlandse vereniging snel op tot honderd, verspreid over verschillende plaatsen in het land.

De Union gebruikte verschillende middelen om haar doelen te bereiken: geven van schriftelijke en mondelinge voorlichting, het stationswerk, bemiddelen bij werk en huisvesting en het beheren van opvanghuizen, de zogenaamde 'Sterhuizen'.

Een ander middel dat de Union inzette was een christelijk tijdschrift voor jonge meisjes. Het zou, volgens de initiatiefneemsters, een maandblad moeten zijn dat zich toelegt op de geestelijke ontwikkeling van het jonge meisje. Na langdurige besprekingen lukte het in 1894 het maandblad *Onze jonge meisjes* op te richten, in 1916 omgedoopt in *Onze Gids*. In dit blad was altijd iets uit 'Gods Woord' te lezen en natuurlijk informatie over onderwerpen waar de Union actief mee bezig was. Naast jaarverslagen van de vereniging verschenen er boekbesprekingen en artikelen over, bij voorbeeld werken in het buitenland.

wees trouw, bescheiden en bekwaam
dien niet alleen om loon
lees en onderzoek Gods Woord
eenvoud in uwe kleding
wees in alle dingen oprecht
orde en reinheid zijn gewoonlijk het kenmerk
van reine zielen
houdt het gebed in waarde.'

Sterhuis De Poort in Utrecht

Foto: Gemeentelijke Archiefdienst Utrecht

Voorkomen beter dan genezen

Het ultieme gevaar dat jonge meisjes bedreigde, was volgens de Union de vrouwenhandel. Een brochure uit 1910 geeft jonge meisjes raadgevingen in de vorm van een soort gedragscode om te voorkomen dat ze zich inlaten met verkeerde mensen en ideeën:

'Elke vrouw is geroepen om te dienen
arbeid is een weldaad en een zegen

De Union wilde meisjes zo vroeg mogelijk, en liefst voordat ze het ouderlijk huis verlieten, inlichten over de gevaren die hen in het dagelijks leven, buiten het gezin bedreigden. De dames van de Union gingen bij meisjesverenigingen en jeugdgroepen in dorpen langs om daar voorlichting te geven. De belangrijkste boodschap die de meisjes en hun moeders meekregen, was dat ze nooit van huis moesten gaan, als ze niet precies

wisten waar en bij wie ze terecht zouden komen. De meisjes moesten zich hierover eerst goed informeren. De Union kon voor de meisjes uitzoeken of een bepaald huis of gezin wel geschikt was. Dames van de Union gingen daar dan een kijkje nemen en alleen als ze er zeker van waren dat het adres te vertrouwen was, gaven ze dit adres door aan het meisje.

Mevrouw van Doorninck-van Hasselt, zelf in de Union actief in de jaren dertig, vertelt:

'Dat propagandawerk was bedoeld om door het hele land jeugdgroepen en ook moeders te bereiken. Er werden allerlei bijeenkomsten georganiseerd die in het begin allemaal mondeling gingen. Ik moest bij voorbeeld op een avond van een meisjesvereniging van alles vertellen. Het ging hoe langer hoe meer gepaard met een plaatselijk comité en met allerlei courante berichtjes in plaatselijke bladen; en zodoende vulden die avonden zich dan met publiek. Het is wel zo geweest dat toen de propagandafilm over de vereniging is gemaakt, dat we daar ook aanvragen voor kregen, omdat er via jeugdbladen, kerkelijke bladen en tijdschriften van de vrouwenverenigingen meer bekendheid aan gegeven was. Er werd dan gevraagd of de film vertoond kon worden. En dat was belangrijk om te doen. In die film zie je dat een juffrouw van de Union op pad gaat om een meisje te bezoeken die net in de stad woont en de juffrouw helpt haar dan aan een geschikte betrekking. Het werk heeft absoluut vruchten afgeworpen.'

De 'verkeerde toestanden' werden door de Union op allerlei manieren onder de aandacht van het volk gebracht. De vereniging verspreidde blaadjes en open brieven en zorgde voor publikatie van artikelen in diverse kranten en tijdschriften. Hierin werd gewezen op de gevaren die jonge meisjes, die het ouderlijk huis verlaten hadden, bedreigden. Duizenden van deze brieven en waarschuwingen werden in de loop der jaren aan dienstmeisjes en aan de ouders uitgedeeld.

Soms waren ze persoonlijk geadresseerd, maar meestal kwamen ze op hun bestemming door de bemiddeling van predikantsvrouwen, evangelisten, onderwijzers of de zogenaamde Bijbelwagens. Achter in de folders en brieven waren adressen opgenomen van de afdelingen van de Nederlandse Vereniging ter Behartiging van de Belangen der Jonge Meisjes in verschillende grote steden. Tot die adressen konden de jonge meisjes zich wenden om hulp of raad te krijgen.

Het werk van de Union bleek in een behoefte te voorzien. De doelgroep groeide en de problemen leken, zeker in de crisisjaren, toe te nemen. De Union breidde het aantal opvangthuizen uit, richtte plaatsingsbureaus op, organiseerde bijeenkomsten voor meisjes op week- en zondagavonden, deed voogdijwerk en begon met wat haar bekendste en meest zichtbare activiteit zou worden, het *stationswerk*.

De juffrouw met den rood-witten band om den arm

De eerste 'stationswerkpost' werd in 1902 op aandrang van de internationale Union geopend in Amsterdam. Het 'mooie, maar moeilijke' werk werd uitgevoerd door gesalarieerde vrouwen (*Posthumus-Van der Goot en De Waal* 1968, p.182). Dames van de Union stonden op het station om alleen reizende meisjes op te vangen of om ze te helpen met overstappen en verder reizen. De meisjes werden ook gewaarschuwd voor verkeerd, ofwel mannelijk, gezelschap.

De Union-dames hadden vaak een donkere jas aan en droegen een rood met witte band om hun arm, met daarop de tekst 'stationswerk'. De 'juffrouw met den rood-witten band om den arm' werd op steeds meer perrons een vertrouwde verschijning. Na een aantal jaren stationswerk waren er stationsjuffrouwen een groot deel van de dag aanwezig op de stations Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Groningen, Arnhem, Oldenzaal, Nieuweschans en Zevenaar.

Meisjes die 'zonder betrekking' aankwa-

men op het station, werden door de stationsjuffrouw verwezen naar een goed 'plaatsingsbureau' en daar werden ze dan aan een betrouwbare verblijfplaats geholpen. Dit bureau was meestal op of bij het station gevestigd. Het bureau nam alleen adressen op waarvan men zeker wist dat het betrouwbaar was. In de meeste grote steden had de Union bemiddelingsbureaus opgericht, Rhodé genaamd, waar de meisjes terecht konden met hun vragen over huisvesting en een baan in de huishouding. Er waren ook veel Duitse meisjes die via het bemiddelingsbureau aan een baan in de huishouding kwamen.

Mevrouw van Doorninck-van Hasselt vertelt over de keer dat ze een dag meeliep met een stationsjuffrouw:

'Je had daar dus die dames met zo'n rood met witte band om hun arm. Er was echter ook een rooms Katholieke vereniging en die hadden een geel met witte band om. Zo'n dame stond dan op het perron om zich heen te kijken. Het was

hoogst merkwaardig dat ze zo'n meisje er ineens uitpikte. Het waren meestal meisjes die wat onzeker in het rond keken, met een koffer in de hand, waar zo'n stationsjuffrouw dan op af stapte. Er waren genoeg meisjes die op goed geluk naar Amsterdam trokken en dachten "daar kan ik wel werk vinden". En zulke meisjes moesten ze speciaal hebben. Maar het gebeurde ook dat iemand van een verdacht huis, zoals dat toen heette, op het station meisjes aansprak en meenam. Dan ging de juffrouw daar naar toe en vroeg dan aan het meisje of ze geïnformeerd had bij wie ze terecht kwam. Zo niet, dan gaf zij meteen het adres van de vereniging ter plaatse, zodat ze een adres had waar ze terecht kon als het meisje daar niet wilde blijven. Dat vonden die mensen natuurlijk heel vervelend, maar het ronssen voor bordelen is zo wel duidelijk verminderd.'

Het jaarverslag uit 1929 geeft een positieve beschrijving van de ervaringen met het stationswerk:

'Het waren meestal meisjes die wat onzeker in het rond keken, met een koffer in de hand, waar zo'n stationsjuffrouw dan op af stapte'

Foto: Spaarnestad
fotoarchief

'Na de conferentie te Loosdrecht verzamelen de stationsjuffrouwen de namen en adressen der reizende meisjes en zenden die door aan mevrouw Bunkers te Zeist voor de nazorg. De samenwerking tussen de juffrouwen en het stations- en treinpersoneel was meestal goed. Namen van Roomsche meisjes werden doorgegeven aan het Roomsche Damescomité.

De stationsjuffrouwen hebben menigmaal op velerlei wijzen geholpen. Dikwijls maakten zij heeren reizigers er op attent dat zij in een Dames-coupee zaten (...) De juffrouw verhindert menigmaal dat een meisje medegaat met een reiziger en waarschuwt haar voor het gevaarlijke van zoo'n handelwijze. Zoo ziet zij een Duitsch meisje dat voor het eerst naar Holland komt, in een afgesloten coupee zitten, met een haar onbekend heer; zij moet naar Rotterdam en zit in de verkeerde trein. De juffrouw plaatst haar in een Damescoupee in den goeden trein en na haar gewaarschuwd te hebben voor vreemde heeren, raadt zij haar aan naar de stationsjuffrouw te Rotterdam uit te kijken.'

Het huis met de ster

Omdat veel meisjes op de bonnefooi en met weinig geld naar de stad kwamen, had de Union zelf huizen gekocht waar ze tijdelijk opgevangen konden worden. Deze huizen werden naar de zevenpuntige ster boven of naast de deur *sterhuizen* genoemd. Het waren een soort tehuizen, waar meisjes goedkoop en fatsoenlijk konden logeren totdat ze een baan gevonden hadden. Meisjes die eenzaam op het station aankwamen, werden vaak doorverwezen naar het sterhuis. De politie vond ook wel eens een eenzaam en ongelukkig meisje en bracht haar daar dan naartoe.

Sommige sterhuizen waren heel klein en er konden dan maar acht meisjes wonen; andere sterhuizen hadden wel dertig kamers. In het huis zaten niet alleen Nederlandse meisjes, maar ook veel meisjes uit Duitsland en vluchtelingen uit bij voorbeeld Hongarije. Soms woonden er in het sterhuis meisjes

uit Suriname die in Nederland studeerden. In de zomer kwam het regelmatig voor dat er zogenaamde zomergasten kwamen. Dit waren meisjes uit bij voorbeeld Italië of Nederlands Indië die voor een korte periode naar Nederland kwamen. Echter niet alle meisjes kwamen uit vrije wil naar de stad; sommigen waren weggestuurd of weggelopen van hun ouderlijk huis.

Ieder sterhuis stond onder leiding van een directrice, die orde in het huis moest houden. Zij bepaalde ook wie er uiteindelijk in het huis mocht wonen en wat de huisregels waren. Het was de bedoeling dat zij het gevarieerde gezelschap tot een gemeenschap maakte. In de meeste huizen mochten geen jongens komen, en ze mochten zeker niet blijven logeren.

De meisjes woonden gemiddeld een tot drie jaar in het sterhuis. In die periode hadden ze dan meestal wel een goede baan gevonden, konden ze aan een eigen huis komen, of gingen ze trouwen.

Sommige sterhuizen ontwikkelden zich uiteindelijk van een goedkoop hotel met wisselende bewoonsters naar een 'tehuis voor vrouwen' met een groep niet meer zo jonge, vaste bewoonsters. Alleen de sterhuizen in Utrecht (*'t Huis de Poort*) en in Den Haag (*Huize Westeinde*) bleven nog bestaan.

Andere sterhuizen, ook wel 'open deur' huizen genoemd, waren meer op ontspanning en de gezelligheid gericht. Vanuit de meeste sterhuizen werden al vanouds gezelligheidsavonden georganiseerd. Daarop konden meisjes, die nog vreemd waren in de grote stad, in contact komen met andere meisjes uit dezelfde stad. Er werden in de sterhuizen ook eettafels georganiseerd, openbare eetgelegenheden waar meisjes, en soms ook jongens, goedkoop konden eten. Ook waren er avonden waarop werd gedanst, gezongen, gehandwerkt en kerkdiensten werden gehouden. In de periode na de Tweede Wereldoorlog werden hier ook wel eens jongens voor uitgenodigd. Behalve met zingen en het vertellen van bijbelse geschiedenis hielden de meisjes zich bezig met naaien. Ze

maakten bij voorbeeld ondergoed voor arme mensen, dat ze overigens ook zelf tegen de helft van de kostprijs konden kopen. Ook voor fabrieksmeisjes werden er druk bezochte avonden georganiseerd.

Later kocht de Union ook huizen voor werkende meisjes die zelfstandig wilden wonen. In zo'n huis was geen leidster of directrice aanwezig. Het kwam wel eens voor dat er een studente woonde, maar oorspronkelijk waren deze huizen bedoeld voor werkende meisjes.

Voogdijwerk

Het doel van de Union was allereerst om preventief te werken. Meisjes die al in aanraking waren geweest met justitie, kregen aanvankelijk weinig aandacht. In 1918 besloot de Union om ook de voogdij te aanvaarden over meisjes tussen 14 en 18 jaar, van wie de ouders uit de ouderlijke macht waren ontzet. Er bestonden wel bezwaren tegen het voogdijwerk, omdat het niet op de weg van de vereniging zou liggen. De doelgroep werd daarom ingeperkt tot meisjes die nog niet echt van de rechte weg waren afgedwaald:

'Dientengevolge werd aan de statuten als nieuwe bepaling toegevoegd, dat een der werkzaamheden van de vereeniging bestaat in de duurzame verzorging van meisjes van 14-18 jaar tot haar meerjarigheid, wier gedrag en omgeving aanleiding geven tot vreezen, dat zij gevaar-loopen haar leven te bederven, echter met dien verstande, dat zij nog niet tot een openlijk ontuchtig leven vervallen, of daarvoor met Justitie in aanraking waren gekomen' (*Vijftig jaar vrouwenwerk* 1932, p.98).

Deutsch feindlich

De sterhuizen zetten gedurende de Tweede Wereldoorlog hun deuren wijd open voor iedereen die hulp zocht. Veel Union-huizen werden echter door de Duitsers in beslag genomen en de vereniging werd in 1943 als 'Deutsch feindlich' ontbonden. De huizen

van de Union werden bijna allemaal bevolkt door Duitsers en hun families.

Veel bleef er van de Union niet over. Door de ontbinding waren er geen leden meer. Het propagandawerk moest gestaakt worden, want men mocht niet meer in grote groepen bij elkaar komen. Illegaal is er natuurlijk nog wel contact geweest, maar als vereniging kon men niets meer doen.

Direct na de oorlog zochten oud-leden weer contact met elkaar. Ze wilden een bijdrage leveren aan het algemeen volksherstel dat opgezet werd met behulp van het maatschappelijk werk. De Union werd heropgericht, maar moest met nauwelijks enig bezit vrijwel helemaal opnieuw opgebouwd worden.

Het sterhuis in Haarlem, zo herinnert mevrouw van Doorninck-van Hasselt zich, was in een verschrikkelijke staat: in het huis hadden IJmuider vissers gezeten en zij hadden alle visresten onder de vloer geschoven. Daarom stonk het huis verschrikkelijk. Het duurde ook een hele tijd voordat het huis weer bewoonbaar was.

Advies- en informatiebureaus

De basis voor de latere Maatschappelijk Advies- en Inlichtingenbureaus (MAI) werd gelegd tijdens de Olympische Spelen die in 1928 plaats vonden in Amsterdam. Vele jongeren die toen uit alle delen van de wereld naar Nederland kwamen hadden tijdelijk huisvesting nodig. Het Christelijk Sociaal Comité, dat sociaal werk verrichtte op de terreinen van evangelisatie, huisvesting, ontspanningsarbeid en vrouwenverzorging en waarin ook de Union was vertegenwoordigd, begon in 1928 met een Informatie Centrum voor jongeren. Tijdens de Spelen diende dit bureau als een soort vraagbaak voor jongeren. Na de Spelen bleven er vragen komen van jongeren die in de stad wilden gaan wonen en zodoende bleef het bureau functioneren. Met medewerking van de spoorwegautoriteiten werd in 1930 in de hal van het Centraal Station in Amsterdam

officieel het Maatschappelijk Advies- en Inlichtingenbureau (MAI-bureau) ingesteld (Posthumus-Van der Goot en De Waal 1968, p.182). Al snel zorgde de Union ervoor dat er in andere steden ook dergelijke informatiebureaus kwamen. De informatiebureaus kregen in de jaren zeventig de naam Maatschappelijk Advies en Informatie Centrum.

Na de Tweede Wereldoorlog vonden er niet alleen binnen de vereniging veranderingen plaats, ook de mentaliteit van de doelgroep, de meisjes, was veranderd. Veel meisjes waren veel zelfstandiger dan die van de vooroorlogse generaties en ze wilden niet meer klakkeloos de adviezen en het voorbeeld van hun ouders volgen. Met het toene-

Het MAI-bureau op station Amsterdam cs, 1948

Foto: Spaarnestad fotoarchief

Deze bureaus namen in 1931 ook het werk over van de Rhodé, het bemiddelingsbureau voor meisjes, dat zich meestal in of bij een sterhuis bevond.

Het MAI-bureau beschikte ook over informatie over allerlei activiteiten in de stad en kon doorverwijzen naar alle belangrijke instellingen. De MAI-bureaus waren meestal op of dichtbij een station gevestigd, zodat de stationsdames de meisjes dan gemakkelijk konden doorverwijzen. Het MAI-bureau werkte heel nauw samen met de Union: 'Inlichtingenbureaus aan de stations worden aldus een verlengstuk van het stationswerk' (*Vijftig jaar vrouwenwerk 1932*, p. 103).

men van vrije tijd en besteedbaar inkomen ontstond er onder de arbeidersjeugd ook een jeugdcultuur waarin spanning en avontuur zoeken belangrijk waren.

Aan de hulp en informatie van organisaties als de Union bleef wel behoefte bestaan, alleen moest de vorm waarin die aangeboden werd vrijer en vrijblijvender zijn. De rol van de informatiebureaus die de Union in de jaren dertig opgericht had werd daarbij steeds belangrijker.

De functies van de MAI-bureaus namen in de jaren zestig en zeventig steeds verder toe. Je kon er terecht voor kamerbemiddeling, binnenlandse en buitenlandse arbeidsbemid-

deling, au pair-werk, informatie over allerlei regelingen en er was een babysit-centrale. Tegenwoordig worden de functies van de meeste bureaus vervuld door de Bureaus Sociale Raadslieden en/of Advies- en Informatiewinkels of -centra.

Het einde van de Union

In de jaren zestig hield de Union zich nog steeds bezig met het verschaffen van woonruimte aan werkende vrouwen. Daarnaast functioneerde de vereniging als een contactcentrum voor kamerbewoonsters.

Het stationswerk was nauwelijks meer van belang. De oorspronkelijke doelgroep bestond niet meer en het werk beperkte zich tot het helpen van blinden bij het overstappen.

In 1976 ging een deel van de Union op in de Jongeren Huisvesting en een ander deel in de zusterorganisatie YWCA, de Young Women Christians Association, ook wel bekend als de Jonge Vrouwen Federatie. De YWCA, net als de Union aan het eind van de vorige eeuw opgericht, houdt zich nog steeds bezig met het vanuit een christelijke grondslag behartigen van de belangen en rechten van de vrouw.

Bronnen en literatuur

Archief *Nederlandse Vereniging ter Behartiging van de Belangen der Jonge Meisjes*. Verslagen en folders, Algemeen Rijksarchief Den Haag, tweede afdeling.

Archief *Nederlandse Vereniging ter Behartiging van de Belangen der Jonge Meisjes*. Verslagen en folders, Gemeentelijke Archiefdienst Utrecht.

Jaarverslag *Stationswerk, uitgaande van de Nederlandse Vereniging ter Behartiging van de Belangen der Jonge Meisjes*. 1929, Gemeentelijke Archiefdienst Utrecht.

Posthumus-Van der Goot, W.F., en A. de Waal, *Van moeder op dochter*. Utrecht, 1968³ (1948¹).

Valkenburg-Mackay, J.J. van, *Tussen Verleden en Toekomst, de Union van 1932 tot 1957, ter herdenking van het 75 jarig bestaan van de Union*. Haarlem 1957.

Vijftig jaar vrouwenwerk, gedenkboek van de Nederlandse Vereeniging ter Behartiging van de Belangen der Jonge Meisjes 1882 - 1932. Amsterdam 1932.